

ИВЕЛИНА ДИМИТРОВА ДИМИТРОВА-МОНЕВА
СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ “Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ

**ПРОДЪЛЖАВАЩАТА ЕМИГРАЦИЯ И ВЪЗМОЖНОСТТА ЗА ДЕМОГРАФСКИ
СРИВ В БЪЛГАРИЯ**

**THE CONTINUING EMIGRATION AND THE POSSIBILITY OF A DEMOGRAPHIC
COLLAPSE IN BULGARIA**

IVELINA DIMITROVA DIMITROVA – MONEVA
D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS, Svishtov

Abstract: The purpose of this paper is to analyse the current situation of the emigration of bulgarian citizens and the possibility of demographic collapse in Bulgaria. With the accession of Bulgaria to the European Union and with the opening of borders to free movement of people, the problem of migration appears to be an important element of the demographic system. Unemployment, low income and the impoverishment of the population are among the most significant economic reasons for emigration of bulgarian citizens, which should contribute to a deepening of the negative trends.

Key Words: emigration, Bulgaria, demographic, collapse

С присъединяването на България към Европейския съюз и отварянето на границите за свободно движение на хора се появява проблемът за важноста на миграцията като елемент на демографската система. Безработицата, ниските доходи и нарастването на обедняването на населението са сред главните икономически причини за емигрирането на българите, което води до задълбочаване на негативните тенденции в демографски аспект. Продължаващата масова емиграция през последните две десетилетия е определящ фактор за задълбочаващият се демографски срив в България. Дългосрочната емиграцията и тази с цел преселване в друга държава достига до 16-20 процента от общото население на България и над 25 процента от населението в трудоспособна възраст на България (Мирчев, М., 2009). В следствие на това се засилва остротата на демографската криза у нас. България се сблъсква с редица предизвикателства в икономическата и социалната сфера. Прогнози на Световната банка сочат, че към 2050 г. всеки трети българин ще е на възраст над 65 години, а в трудоспособна възраст ще е всеки втори (Worldbank, 2013). Очакваната тенденция е увеличаване на броя на лицата в нетрудоспособна възраст и намаляване на българите, които биха могли да ги заместят.

От особено значение е да се разграничат лицата на активната емиграция от възпрепятстваните емигранти и идеологемните (авторски колектив, 2007) емигранти. Контингентите на активна емиграция включват лицата с активна нагласа за емигриране, с практическа подготовка и с реална вероятност в кратък срок да напуснат България. Възпрепятстваните емигранти имат и показват силно желание за напускане на родината си, но конкретни обстоятелства ги задържат и възпрепятстват да го направят. За разлика от активните и възпрепятстваните емигранти, идеологемните са податливи на общата нагласа за емигриране, но поради липсата на

конкретни техни действия е малко вероятно тези лица да емигрират (Мирчев, М., 2009).

По данни на Националният статистически институт най-много са емигрирали от България лица на възраст между 25 и 50 години. Представа за емигрантите обхващащи тази възрастова група ни дават данните от Фигура 1.

Фигура 1. Български емигранти на възраст 25 – 50 години за периода 2007 – 2014 г.

Източник: изчисления на автора по данни на НСИ,

www.nsi.bg/bg/content/3072/външна-миграция-по-възраст-и-пол, към 17.05.2015 г.

От Фигура 1 е видно, че броят на българските емигранти на възраст 25 – 50 години през 2007 и 2008 г. е в пъти по-малък от този през 2010 и 2014 г. През 2010 г. емигрантите на възраст до 50 г. са 16 777. Година по късно, броят им рязко спада на 5 930 след което емигрантите в разглежданата възрастова група отново расте, достигайки 16168 през 2014 г. В настоящата статия се проследява причината за тази тенденция. Голяма част от хората, които емигрират от България, са хора в трудоспособна възраст, в много случаи висококвалифицирани. С присъединяването на страната ни в Европейския съюз отпадат ограниченията на пътуване на хора и стоки в границите на Съюза, което стимулира повече българи да емигрират. От 2007 г. освен увеличение на броя на емигрантите в чужбина се забелязва и нарастване на хората, които са се върнали в страната. Въпросът е каква е ползата от емигрантите за България? На първо място, една от ползите са паричните трансфери, които българските емигранти изпращат на своите роднини и приятели в България. За разлика от преките чуждестранни инвестиции, емигрантските трансфери са по-постоянни във времето. Сред другите ползи са опита, който българите в чужбина могат да пренесат в родината си, както и да прилагат модерни бизнес практики и да инвестират в България.

През периода 2007 – 2014 г., се открояват две години в които броят на емигрантите са значително високи (2010 и 2014 г.). Данни на Националният статистически институт показват, че през 2010 г. най-предпочитаната страна за българските емигранти е Испания, следвана от Германия и Гърция. А през 2014 г. предпочитани дестинации за българите са Англия, Испания, Германия, САЩ и Италия. Реалната цифра на емигрантите вероятно е доста по-различна. Официалните данни показват само броя на лицата, които са заявили, че живеят в чужбина на точно

определен адрес. Тези хора може да са напуснали родината си през текущата година или през някоя от предишните години. През 2010 г. се наблюдава връх в броя на регистрираните емигранти, тъй като тогава е извършена подмяна на личните карти.. Съгласно Закона за гражданската регистрация хората отиващи да живеят в чужбина не са длъжни да обявяват това пред официалните власти в родината си или да правят заличаване на регистрацията си. Поради тази причина няма данни за това колко точно души на година напускат страната.

След присъединяването на страната ни към Европейския съюз регулирането на международната миграция придобива все по-голямо значение и е едно от ефективните средства за защита на международния трудов пазар. Конкурентоспособното развитие на българската икономика изисква висока производителност и мотивация на работещите в България. Съществен икономически проблем е ниският темп на повишаване на производителността на труда в България (средно годишно 3% по данни на Световната банка). Производителността на труда в страната трябва да нараства изпреварващо, за да може намаляващият брой работещи лица да създават повече добавена стойност. От тази гледна точка България няма ясни политики и стратегии в областта на емиграция и имиграция. За увеличаване или намаляване на икономическата миграция може да се приложат мерки свързани с насочване и подпомагане на търсенето на платена или по-добра заетост в други населени места на страната или извън нея. Чрез разработването и реализирането на програми за демографско развитие, програми за инвестиции, увеличаване на заетостта, нарастване на доходите и намаляването на бедността може да повлияе върху емиграцията към други страни. Масовата емиграция на хора предимно на възраст между 25 и 50 години оказва определящо влияние върху българската икономика и върху демографското развитие. През последните години се наблюдава нарастване на недостига на квалифицирана работна ръка. Здравната система в България например губи непрекъснато квалифициран медицински персонал.

Представа за лицата живеещи в България на възраст 25-50 г. ни дава Фигура 2.

Фигура 2. Население в България – общ брой лица на възраст 25 – 50 години за периода 2007 – 2014 г.

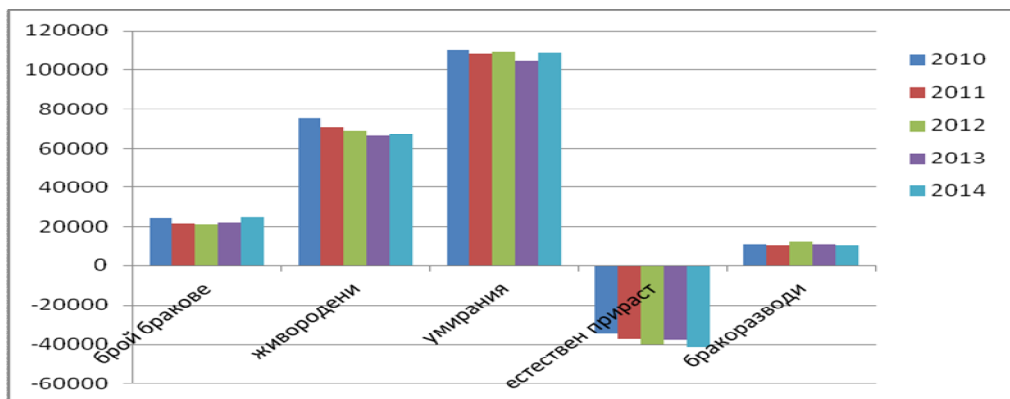
Източник: изчисления на автора по данни на НСИ,

<http://www.nsi.bg/bg/content/2977/население-по-статистически-райони-възраст-местоживееене-и-пол>

От данните във Фигура 2 е видно, че от 2007 до 2010 г. общият брой на лицата на възраст 25 – 50 г. живеещи в България е относително постоянен. През 2014 г. общият им брой е с 184 997 по-малък спрямо този през 2007 г. Статистиката сочи, че през последните години регистрираният обратен поток от връщащите се емигранти в България е 1/10 в сравнение с потока на заминаващите към други страни. Връщащите се у нас емигранти не са достатъчни като количество и качество, за да може да компенсират възникващия дефицит на квалифицирана работна ръка.

Продължаващата емиграция от България предимно на младежи, наброяващи почти един милион души, изнася голяма част от възпроизводствения потенциал на тези поколения извън страната. Една немалка част от останалите хора в трудоспособна възраст се насочват към големите градове и предимно към София с цел по-добри условия на труд и по-добро заплащане. Допълнително ограничаващ фактор е тяхната адаптация към новата среда, което затруднява техните планове за създаване на семейство и деца. Раждаемостта е един от показателите за демографските промени. Официални данни сочат, че българките в детеродна възраст намаляват. Става дума за жени на възраст между 15 и 49 г. През 2012 г. родените в България са били 68083, а през 2011 г. 71402 (НСИ, 2013). Следва, че с близо 1700 са намалели ражданията у нас през 2012 г. спрямо 2011 г.

Много фактори влияят върху естественото движение на населението. Такива са демографски, психологични, природни, социално-икономически и др. Раждаемостта, смъртността и естественият прираст са в основата на формирането на естетственото движение на населението. Представа за естественото движение на населението в България можем да добием от Фигура 3.

Фигура 3. Естествено движение на населението в България

Източник: изчисления на автора по данни на НСИ,

<http://www.nsi.bg/bg/content/2920/население-демография-миграция-и-прогнози>

От Фигура 3 е видно, че за периода 2010 – 2014 г. България има отрицателен естествен прираст на населението. Той се дължи на увеличената смъртност и намалението на процента на раждаемостта. В крайна сметка се стига до нарастване на броя на застаряващото население и влошаване на възрастовата сруктура на населението. По официални данни населението на страната е намалело с 389 087

души за периода 2001 – 2011 г. Външната миграция е друг фактор за отрицателният естествен прираст на населението. През последните години броят на напусналите страната расте.

В нашето ежедневие битуват някои представи за миграцията и предполагаемите ѝ взаимовръзки с явления от социалната сфера. Поставихме си за цел да проследим съществуването/отсъствието на корелационни зависимости между броя на емигриралите лица от една страна и коефициентът на смъртност, естественят прираст на населението, брой лица на възраст от 60 до 80 г., броя на безработните лица, броя на ражданията и броя на сключените бракове от друга страна. Използвани са официални данни на Националния статистически институт на България.

В търсене на зависимост между коефициента на смъртност и броя на емигриралите от страната за периода 2010 – 2014 г. беше установена слаба връзка между двете променливи величини (виж данните по долу).

Regression Statistics	
Multiple R	0,180747555
R Square	0,032669679
Adjusted R Square	-0,289773762
Standard Error	0,327186831
Observations	5

При корелационен анализ между броя на ражданията и броя на емигрантите от страната за разглеждания период също бе установена слаба връзка. Коефициентът на корелация $R=0,14$.

	брой раждания	емигрирали от страната
брой раждания	1	
емигрирали от страната	0,146077842	1

В Таблица 1 се съпоставят естественят прираст на населението и броя на емигриралите от страната. Анализът показва отрицателен коефициент на корелация $R= -0,02$. Стойността R е близка до 0, което означава незначителна зависимост между разглежданите величини.

Таблица 1. Естествен прираст и емигрирали от България

Година	Естествен прираст	Емигрирали от страната
2010	-34652	27708
2011	-37412	9517
2012	-40160	16615
2013	-37767	19678
2014	-41367	28727

В търсене на зависимост между броя на лицата на възраст между 60 и 80 г. и броя емигриралите от страната за периода 2010 – 2014 г. беше установена отрицателна корелационна зависимост между двете променливи величини (виж данните по долу).

	лица на възраст 60-80 г.	емигрирали от страната
лица на възраст 60-80 г.	1	
емигрирали от страната	-0,370777285	1

Коефициентът на корелация $R = -0,37$ показва съществуването на отрицателна зависимост. С нарастването на възрастта броя на емигрантите намалява.

В Таблица 2 се съпоставят броят на безработните лица и броят на емигриралите лица. Изчисленията показват отрицателна корелация между разглежданите величини.

Таблица 2. Брой на безработните лица и емигрирали лица от страната

Години	Брой безработни лица	Брой лица емигрирали от страната
2010	238000	27708
2011	372300	9517
2012	410300	16615
2013	436300	19678
2014	384500	28727

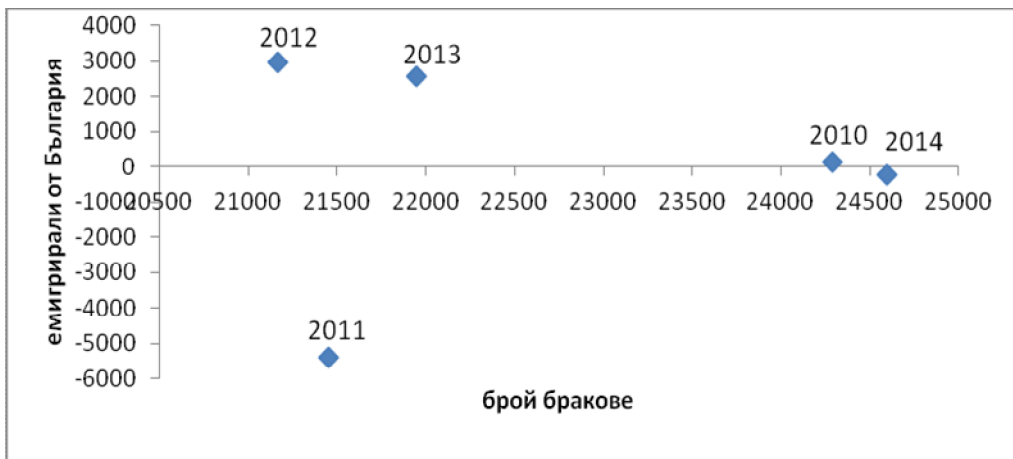
$R = -0,43$ отрицателна корелация между безработни и емигрирали лица.

Значима корелация беше установена между броя на сключените бракове и броя на емигриралите лица.

Таблица 3. Брой на сключените бракове и брой на емигриралите лица

Години	Брой сключени бракове	Брой емигрирали от страната
2010	24286	27708
2011	21448	9517
2012	21 167	16615
2013	21943	19678
2014	24596	28727

$R = 0,90$ много висока корелация между брой бракове и емигрирали лица. Проследяването на тази зависимост може да е обект на следващи изследвания.

$R=0,90$

Фигура 4. Регресивен анализ на зависимостта между броя на сключените бракове и броя на емигриралите от България.

Често емигрантите са лица в трудоспособна възраст, лица между 25 и 50 г. Чрез корелационен анализ на броя на сключените бракове и броят на емигриралите от страната за последните пет години се установи коефициент $R=0,90$. Това сочи съществуването на много висока зависимост между двете променливи величини. Причината за това е, че често емигрантите са лица между 25 и 50 г., лица в трудоспособна и детородна възраст.

Засилената емиграционна вълна напоследък оказва структурен ефект върху системата на обществото в България. Емигрирането главно на хора от средната класа и на значителна част от добрите ученици, студенти и специалисти води до генериране на демографска криза, реструктуриране на етносите в страната и като цяло до обезсилване на българската нация. На Балканите единствено българската нация се топи с ускорен темп. Само у нас демографската криза заема катастрофални размери. Рязкото намаляване на жените в детородна възраст, дължащо се отчасти и на емигрирането на тези жени, се отразява предимно на раждаемостта в България. Влияние върху броя на новородените оказва и фактът, че голяма част от младите двойки живеят без сключен брак. Все повече от жените търсят професионалната реализация и оставят раждането на дете на втори план.

От казаното до тук може да се изведат следните **изводи**:

- ✓ Пряко отражение върху застаряването на населението и демографският дисбаланс в България има нагласата за емигриране предимно на хора в трудоспособна възраст;

- ✓ В резултат на отрицателният естествен прираст на населението през последните години в следствие на нарасналата смъртност и намаляването на раждаемостта се достига до застаряване на населението и влошаване на възрастовата структура;

✓ За периода 2010 – 2014 г. беше установена отрицателна зависимост между броя на емигриралите от една страна и естествения прираст на населението, както и безработните лица и броя на лицата на възраст между 60 и 80 г. Установена е слаба връзка между коефициента на смъртност и броя на емигриралите лица. Незначителна връзка има и между броя на ражданията в страната и броя на емигрантите $R=0,14$.

✓ Налице е много висока корелация между броя на сключените бракове и емигриралите от България. Голяма част от емигрантите са лица в трудоспособна и детеродна възраст. В търсене на реализация и по добър живот те отлагат създаването на семейства и раждането на деца. Това подлежи на понататъчно изследване.

✓ Завърналите се емигранти носят капитали в родината си. Тези капитали се използват предимно за подобряване на финансовото състояние на семействата им, което от своя страна оказва положително влияние върху демографските показатели;

✓ Често емигрират квалифицирани и добре подготвени работници в трудоспособна възраст, в следствие на което населението в трудоспособна възраст намалява и се стига до загуба на интелектуална работна ръка.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Мирчев, М. Възпроизводство на населението, човешкия капитал и трудовите ресурси в България. Изд. „М-8-М”, София, 2009, с. 111

[2] Как да стареем умно: Посрещане на предизвикателствата от застаряващото население в България. <http://www.worldbank.org/bg/news/feature/2013/10/03/growing-old-wisely-addressing-the-challenges-of-an-aging-society-in-bulgaria>

[3] Идеологема (от гр.) – идея, виждане за нещо или идеологическа постановка, които са трайно установени в съзнанието или упорито се налагат, внушават (Речник на чуждите думи в българския език „Наука и изкуство”, С., 2007)

[4] Мирчев, М. Социална динамика и цивилизационно разслояване. Възпроизводство на населението, човешкия капитал и трудовите ресурси в България. Изд. „М-8-М”, С., 2009, с. 111-150

[5] www.nsi.bg/bg/content/2920/население-демография-миграция-и-прогнози